

Learoesoejkesje - seabradahkefaage saemien

Dette er en sørsamisk oversettelse av den fastsatte læreplanteksten.
Læreplanen er fastsatt på bokmål.

Mieriedimmine vihtiestamme Maahtoedepartemeenteste 15.11.2019.
Eksameneöörnege vihtiestamme Maahtoedepartemeenteste 29.06.2020.

Faamosne 01.08.2020 raejeste

Faagen bijre

Faagen relevaanse jìh vihkeles aarvoeh

Seabradahkefaage lea vihkeles faage ihke learohkh edtjìeh meatanárroejinie sjiðtedh mah leah meatan, eadtjohke jìh laejhtehtkslaakan ussjedieh. Faage edtja viehkiehtidh guktie learohkh ektiedimmieh vuejnieh gaskem individuelle veeljemh, seabradahkestruktuvrh jìh eatnemen tööllemeraasth.

Seabradahkefaagesne learohkh edtjìeh nuepiem åadtjodh jìjtse identiteetem, voenges seabradahkem gusnie jielieh, jìh nasjonaale jìh veartenevijries gyhtjelassh goerehtidh. Barkoen tjìrrh faagine learohkh edtjìeh guarkedh guktie geograafeles, histovrijes jìh daaletje tsiehkìeh eaktoeh biejeih guktie almetjìh sijjen daerpiesvoeth reebìeh, jìh guktie faamoe jìh vierhtìeh almetjì gaskem juakasuvvieh. Learohkh edtjìeh voerkes sjiðtedh guktie mijjìeh libie histovrijistie sjugniesovveme men aaj guktie mijjìeh histovrijem sjugniedibie. Faage edtja viehkiehtidh fiereguhten identiteetem evtiedidh, jìh goerkesem vedtedh dej joekehts ektievoeti bijre mejstie mijjìeh almetjìh bieline sjiðtebe, dovne Saepmesne jìh Saepmien ålkolen. Daate sæjhta jiehtedh aaj jienebelåhkoe- jìh unnebelåhkoeperspektijvh meatan vaeltedh, mahtedh viertiestimmieh jeatjah aalkoeåålmegigujmie darjodh, jìh ovmessie faamoetsiehkìeh jìh vihkelesvoetem demokraateles aarvojste guarkedh. Naemhtie seabradahkefaage viehkehte learohki goerkesem nænnoestidh jìjtsistie, seabradahkeste mesnie jieliemìnie, jìh guktie dah mahtìeh jìjtsh jieletem jìh båetijem aejkiem baajnehtidh.

Gaajhkh faagh edtjìeh viehkiehtidh aarvoevåaromem lierehtimmesne realiseeredh. Seabradahkefaage edtja iedtjem, laejhtehtks ussjedimmiem, sjugniedimmieaavoem jìh goerehtimmìehåhkoem vedtedh, jìh vuajnoeh jìh aarvoeh dårjoehtidh goh toleraanse, seamnavyörtegsvoete jìh ååkte. Seabradahkefaageles ussjedimmievuekiej jìh jeatjah vuekiej tjìrrh learohkh edtjìeh eadtjohke meatanårrojevoetem evtiedidh man våarome lea voerkesvoete demokratijen, byjresen, almetjereaktaj jìh mìrrestallemen bijre jìh aarvoen bijre gellievoeteste. Learoesoejkesjen våarome lea saemien aarvoeh, saemien giele, kultuvre jìh seabradahkejielede.

Jarngìehkìeh

Onterdimmie jìh goerehtimmie

Learohkh edtjìeh mahtedh ontèridh, ussjedadtedh jìh vuarjasjidh guktie daajroe seabradahken bijre åvtesne jìh daelie sjugniesåvva. Learohkh edtjìeh tjetskehke årrodh jìh eadtjohkelaakan daajroem ohtsedh jìh sjugniedidh oktegh jìh mubpiejgujmie ektine, dovne klaassetjìehtjìelìsìnie jìh klaassetjìehtjìelen ålkolen. Lissìnie learohkh edtjìeh bìevnesh veedtjedh jìh nuhtjedh ovmessie sårhts histovrijes jìh geograafeles gaaltijjìstie jìh jeatjah

gaaltijjstie mej daajroe seabradahken bijre, juktie tjoevkesem biejedh tsiehkide ovmesseie seabradahkine, ovmesseie tiji, jih jijtsh jieliedisnie. Dah edtjeh aaj mahtedh laejhtehkslaakan vuarjasjidh mejtie gaaltijh leah ussjedammes jih relevaante.

Seabradahkelaejhtehks ussjedimmie jih ektiedimmieh

Learohkh edtjeh ektiedimmieh guarkedh geograafeles, histovrijes jih daaletje tsiehkij gaskem, jih guktie dah tsiehkij fiereguhtene haeresne jih ektesne leah almetjidie jih seabradahkide baajnehtamme jih baajnehtieh. Learohkh edtjeh daajroem baajnehtimmien bijre aadtjodh eatnemen jih seabradahken gaskemsh. Dah edtjeh vuartasjidh guktie evtiedimmie avtetje aejkien dovne tjoedtjesti jih jaerhkieji, jih mij dejtie jarkelimmide vedti, jih histovrijes empatijem evtiedidh. Learohkh edtjeh analyseeredh guktie faamoe jih faamoerelasjovnh leah ovmesseie tsiehkij seabradahkesne baajnehtamme jih annje baajnehtieh. Dah edtjeh daajroem, heannadimmieh jih fenomeenh ovmesseie perspektijvijste vuarjasjidh, jih ussjedadtedh man avtete almetjeh leah ovmesseie veeljemh dorjeme jih darjoeh.

Demokratijegoerkese jih meatanarrome

Learohkh edtjeh guarkedh guktie geograafeles, histovrijes jih daaletje tsiehkij leah eaktoeh bieje me jih bieje dejtie nuepide almetjeh atneme jih utnieh laavenjostedh, jijtjemse organiseeredh jih sjæjsjalimmieh ovmesseie seabradahkine vaeltedh. Learohkh edtjeh daajroem joekehtsi bijre aadtjodh laanti gaskem stuvremevuekien jih gorredimmien bijre almetjereaktijste jih unnebelåhkojste, jih edtjeh vuartasjidh guktie joekehtsh leah almetji jiele dem jih nuepiem meatan arrodh baajnehtamme jih baajnehtieh. Dah edtjeh guarkedh man avtete vigkieh leah jæjhteme jih jijhtieh, jih guktie almetjeh leah dejtie gietedamme jih gietedieh. Learohkh edtjeh daajrehtimmien demokratijine riektesisnie aadtjodh, juktie mahtedh baajnehtidh jih meatan arrodh seabradahkem hammoedidh. Edtja sisvegem daennie jarngbiehkesne tjoevkesisnie ovmesseie perspektijvijste vuejnedh, dehtie voengen perspektijveste dan veartenevijries perspektijvese, jih aalkoeaalmege- jih unnebelåhkoeperspektijvine, leavlojne avtetje aajkan, daaletje tijeje jih baetijen aajkan.

Monnehke seabradahkh

Learohkh edtjeh guarkedh guktie geograafeles, histovrijes jih daaletje tsiehkij leah eaktoeh bieje me jih bieje guktie almetjeh leah sijen daerpiesvoeth aadtjeme jih aadtjoeh, jih guktie vierhtieh ovmesseie seabradahkine leah juakasovveme jih juakasuvvieh. Edtja vuejnedh geograafeles gellievoete jih jeerehtsh mierieh bieje jieledevaaroemasse jih jieledehtsiehkide. Learohkh edtjeh daajroem aadtjodh dej ekonomes, byjreseligke jih sosijaale dimensjovni bijre monnehke evtiedimmesne, jih ektiedimmien bijre dej gaskem. Dah edtjeh guarkedh guktie jarkelimmieh avtetje aejkien leah dejtie golme dimensjovnide baajnehtamme jih dan

gaavhtan guarkedh man monnehke doh ovmesseie seabradahkh Leah. Learohkh edtjeh vuejnedh almetji vierhtieátnoe Leah konsekvensh átneme jìh utnieh, jìh mahtedh dahkoealternatijvh monnehke evtiedimmien ávtete vuarjasjidh, individuelle, nasjonaale jìh veartenevijries daltesisnie. Edtja monnehke evtiedimmiem seabradahkefaagesne tjoevkesisnie vuejnedh ovmesseie perspektijvijste, dehtie voenges perspektijveste dan veartenevijries perspektijvese, jìh aalkoeáálmege- jìh unnebeláhkoeoperspektijvine, leavlojne ávtete aajkan, daaletje tíjjesse jìh báetijen aajkan.

Identiteete-evtiedimmie jìh ektievoete

Learohkh edtjeh daajroem áadtjodh guktie almetjh identiteetem jìh ektiedimmiem evtiedieh, jìh guktie dah mubpiejgujmie laavenjostoe. Dah edtjeh guarkedh guktie almetjh seabradahki síjse tjáanghkenieh, jìh guktie geograafeles, histovrijes jìh daaletje tsiekhieh identiteeteevtiedimmiem jìh ektievoetem baajnehtieh. Daate sæjhta jiehtedh ovmesseie perspektijvh dan bíjre mij mahta hijven jieledede árrodh, jìh learohkh dovne voerkesvoetem histovrijen bíjre jìh dahkoemahtoem evtiedieh gosse jíjtjemse guarkoeh aktine ávtete aejkine, daaletje tíjjine jìh báetijen aejkine.

Dåaresthfaageles teemah

Almetjehealsoe jìh jieledemaalveme

Seabradahkefaagesne dåaresthfaageles teema almetjehealsoe jìh jieledemaalveme lea learohkh edtjeh voerkes síjdedh jíjtsh identiteeten jìh identiteeteevtiedimmien bíjre, jìh indivijdem guarkedh goh bielie ovmesseie ektievoetijste. Daajroe guktie ektiedahkoe mubpiejgujmie, aaj digitaalelaaken, relasjovnh jìh ektiedimmiem baajnehte, lea bielie mahtoste faagesne. Faage edtja viehkiehtidh guktie learohkh mahtieh hijven jieledemaaljemh darjodh, jìh haestemh gíetedidh mah Leah seksualiteeten, persovneles ekonomijen, ruvsen, álkoestimmien jìh digitaale ektiedahkoe bíjre. Faage edtja aaj viehkiehtidh goerkesem, ááktmem jìh toleraansem sjugniedidh gellievoetese, mubpiej aarvojde jìh jieledemaaljemidie, jìh perspektijvh vedtedh mij hijven jieledede mahta árrodh. Faagen tíjrrh learohkh edtjeh mahtieh suerkieh damtíjdh gusnie almetjeaarvoe haastasávva, vuesiehtimmien gaavhtan almetjeásiestimmien jìh míjjen tíjjen slaaverijen síjrekenisnie, jìh ráajvarimmide tjuvtjedidh juktie almetji vihkeles daerpiesvoeth gorredidh.

Demokratije jìh meatanárrojevoete

Seabradahkefaagesne dåaresthfaageles teema demokratije jìh meatanárrojevoete lea learohkh daajroeh jìh tjiehpiesvoeth evtiedieh juktie mahtedh sjugniedidh jìh meatan árrodh demokraateles prosessine. Faage edtja viehkiehtidh learohkh daajroem jìh goerkesem demokraateles aarvoej jìh prinsihpi bíjre evtiedieh. Learohkh edtjeh aaj goerkesem áadtjodh síjdedimmien bíjre demokraateles institusjovnijste Saepmesne jìh guktie Síjte

lea vuekine orreme jįttjemse demokraateles organiseeredh. Daate aaj faamosne saemiej dđarjoe gaskenasjonaale aalkoeđđalmegelaavenjostosne jįh gaskenasjonaale latjkojne, jįh maam ulmide konvensjovnh utnieh dan demokraateles evtiedimmien gaavhtan. Barkoen tįirrh seabradahkefaagine learohkh edtjeh laejhtehkslaakan ussjedidh, ovmessie perspektjivh vaeltedh, ovmessie mielh gietedidh jįh eadtjohke meatanđrrojevoetem vuesiehtidh. Seabradahkefaage edtja viehkiehtidh guktie learohkh maehtieh meatan đrrodh demokratiesne jįh dam guhkiebasse evtiedidh, jįh ekstreme vuajnoej, ekstreme dahkoej jįh terrorismen vđoste barkedh. Daajroe terrordahkoen bijre Nđorjesne snjaltjen 22.b. 2011 edtja meatan đrrodh lierehtimmesne dan bijre.

Monnehke evtiedimmie

Seabradahkefaagesne dįhte dđaresthfaageles tema monnehke evtiedimmie ulmine đtna learohkh edtjeh ektiedimmiem guarkedh dej sosijaale, ekonomeles jįh byjreseligke tsiehkiej gaskem monnehkevoetesne. Seabradahkefaage edtja viehkine đrrodh learohkh guarkoeh almetji vierhtieđtnoe leah konsekvensh đtneme jįh utnieh voenges, regijonaale jįh abpe veartenisnie. Daajroe ektiedimmiej bijre eatnemen jįh seabradahken gaskem, jįh guktie almetjįh klįjmam jįh byjresem baajnehtieh, jįh guktie jieledeksiehkje, jieledevuekie jįh demografije leah ektesne viedteldihkie, daam goerkesem vadta. Guktie eatnemem guarkoe jįh reerie Saepmesne đvtetje aejkien jįh daaletje tįjjen lea meatan daesnie. Monnehke evtiedimmie dovne voenges, nasjonaale jįh abpe veartenisnie, lea jearohke demokraateles mierijste, eadtjohke meatanđrroejįstie jįh solidariteeteste daaletje jįh bđatijen aejkien boelvigujmie. Seabradahkefaagesne learohkh ussjededtieh jįh digkiedieh aehpieh jįh vuestiebielieh dej ovmessie dimensjovni bijre monnehke evtiedimmesne, jįh vuejnedh dahkoeh dovne indivijde- jįh seabradahkedaltesisnie leah vihkele.

Vihkeles tjiehpiesvoeth

Njaalmeldh tjiehpiesvoeth

Njaalmeldh tjiehpiesvoeth seabradahkefaagesne lea mahtedh goltelidh, toelhkestidh, mielh hammoedidh e jįh eevtjedh, vaastahtahkem vedtedh jįh mubpiejgujmie digkiedidh. Mubpiej mielh guarkedh jįh gyhtjelassh gihtjedh mah tįjelkestieh leah aaj meatan daesnie. Dejnje njaalmeldh tjiehpiesvoetine edtja aaj njaalmeldh soptsestimmievuekien bijre daejredh juktie goerkesem đadtjodh saemien seabradahki jįh kultuvri bijre. Evtiedimmie dejstie njaalmeldh tjiehpiesvoetįste lea aelkedh jįttse mielh buektedh, baakoem vaeltedh vđaroen mietie jįh goltelidh jįh vaastahtahkem mubpide vedtedh, ovmessie perspektjivh vaeltedh jįh argumentasjovnem tįjelkestidh stuerebe fđantoeektiedimmie. Evtiedimmie sđjhta aaj ahkedh vielie ektiedimmiej bijre soptsestidh, faageles gyhtjelassh digkiedidh jįh vielie gellielaaketje bievnes gietedidh, jįh guarkedh guktie ovmessie soptsestimmievuekieh dįjrem jįh dđastojem baajnehtieh.

Maehtedh tjaeledh

Maehtedh tjaeledh seabradahkefaagene lea soejkesjidh, hammoedidh jih gietedidh teeksth mah leah sjihtedamme ulmine tjaelieminie. Maehtedh tjaeledh sæjhta aaj årrodh daajroem jih bievnesh juekedh, bievnedh jih åehpiedehtedh tjaaleldh, jih seabradahkefaageles baakoetjierth nuhtjedh, argumentasjovnem tseegkedh jih seabradahkefaageles teemah goerehtidh jih dåeriesmoeride tjuvtjiedidh. Lea aaj maehtedh illedahkh dokumenteeredh jih åehpiedehtedh seabradahkefaageles goerehtimmijste tjaaleldh. Evtiedimmie tjaelemetjehpiesvoetijste lea aelkedh aelkie faaktaraajesh jih gyhtjelassh hammoedidh jih gaaltijidie vuesiehtidh, faaktateeksth tjaeledh, gyhtjelassh digkiedidh jih vielie gellielaaketje gaaltijidie vuesiehtidh.

Maehtedh lohkedh

Maehtedh lohkedh seabradahkefaagesne sæjhta jiehtedh goerehtidh, toelhkestidh jih ussjedadtedh ovmessie histovrijes, geograafeles jih seabradahkedaaajroen gaaltiji bijjeli. Sæjhta aaj årrodh bievnesh gaavnedh jih voerkeslaakan veeljedh jih bårarhte veeljedh ovmessie gaaltijh. Lohkedh sæjhta jiehtedh ussjedadtedh guktie posisjovne jih perspektijve ovmessie gaaltijh baajnehtieh, argumentasjovnem damtijidh jih mieli, faaktaj jih lahtesi gaskem joekehtidh. Evtiedimmie lohketmetjehpiesvoetijste faagesne lea aelkedh vaenie jih sjihteladteme gaaltijh nuhtjedh goske jijtje bievnesh gaavna jih vierteste gelliej gaaltiji gaskem stuerbe kompleksiteetie.

Maehtedh ryöknedh

Maehtedh ryöknedh seabradahkefaagesne sæjhta jiehtedh taalematerijellem jih stoorre daatah veedtjedh, gietedidh, analyseeredh jih vuarjasjidh tjoevkesisnie konteektsteste juktie vuajnoem vaeltedh seabradahkegyhtjelassine. Sæjhta aaj årrodh tjielinjam jih mietestahkem nuhtjedh juktie goerehtidh jih histovrijes jih geograafeles tsiehkieh åehpiedehtedh jih ektiedimmieh vuejnedh. Maehtedh gyhtjelassigujmie barkedh ekonomijen jih åtnoen bijre, jih ektiedimmien dej gaskem vuejnedh lea aaj meatan. Evtiedimmie ryöknetmetjehpiesvoetijste faagesne lea aelkedh konkreete jih aelkie tabellh jih grafiske vuesiehtimmieh toelhkestidh goske maahta stuerbe daataveahkah kombineeredh jih analyseeredh jih jarkelimmieh vuejnedh tije doekoe.

Digitaale tjiehpiesvoeth

Seabradahkefaage aktem sjiere diedtem åtna ihke learohkh digitaale meatanårrojevoetem evtiedieh. Digitaale tjiehpiesvoeth seabradahkefaagesne lea maehtedh digitaale dirregh nuhtjedh juktie gaavnedh, gietedidh jih navigeeredh digitaale gaaltijinie, digitaale gaaltijelaejhtemem darjodh jih sjihteles bievnesh veeljedh. Lea aaj maehtedh gaskesadtedh, laavenjostedh jih digitaale dorjesh sjugniedidh, jih njoelkedassh jih nåarmh

gaskesadtemasse nedtesne, persovnevaarjelæmman j̄ih aalkoereaktese fulkedh. Tjehpiesvoete lea aaj bievnese- j̄ih daatajearsoesvoetem gorredidh. Evtiedimmie digitaale tjehpiesvoetijste lea aelkedh digitaale vierhtieh goerehtidh j̄ih nuhtjedh goske maahta bievnesh j̄ijtjeraarehke ohtsedh j̄ih veeljedh j̄ih hijven digitaale vuarjasjimmiefaamoem vuesiehtidh gosse bievnesh veeljie, digitaale vierhtieh nuhtjeh j̄ih digitaalelaakan gaskesadta.

Maahtoelmieh j̄ih vuarjasjimmie

Maahtoelmie j̄ih vuarjasjimmie 2. daltese

Maahtoelmie 2. daltesen mænngan

Lierehtimmien ulmie lea learohke edtja maehdedh

- seabradahkefaageles gyhtjelassh evtiedidh j̄ih åehpiedehtedh
- soptsestalledh guktie ovmesseie nõörjen j̄ih saemien gaaltijh, aaj soptsesh j̄ih kaarhth, maehhtieh bievnesh vedtedh seabradahkefaageles gyhtjelassi bijre
- kultuvremojhtesh j̄ih kultuvrelaantem j̄ih eatnemem voengesne goerehtidh j̄ih buerkiestidh
- goerehtidh j̄ih åehpiedehtedh guktie almetjh veasoejin akten jallh göökti boelvi mænngan
- ussjedadtedh man åvteste almetji leah joekehtsh mielh j̄ih ovmesseie veeljemh vaeltieh
- vienevoeten j̄ih ektiedimmien bijre soptsestalledh j̄ih mij relasjovnode baajnehte
- buerkiestidh j̄ih vuesiehtimmieh vedtedh gellievoetese j̄ih seamvayörtegsvoetese Nöörjesne j̄ih Saepmesne, joekoen saemien sliekth j̄ih ovmesseie fuelhkiehammoeh j̄ih almetjekirrieh
- goerehtidh j̄ih vuesiehtimmieh vedtedh guktie almetjh klimam j̄ih byjresem baajnehtieh, j̄ih dokumenteeredh guktie baajnehtimmieh vååjnesasse bætieh voengesne
- åehpiedehtedh j̄ih vuesiehtimmieh vedtedh maanaj reaktide Nöörjesne j̄ih veartenisnie, j̄ih maam maanah maehhtieh darjodh gosse naaken daejtie reaktide miedtele
- goerehtidh j̄ih vuesiehtimmieh vedtedh guktie maanah maehhtieh sjæjsjalimmieh baajnehtidh j̄ih demokraateles prosessi bijre laavenjostedh
- soptestalledh nuepiej j̄ih haestemi bijre digitaale ektiedahkosne
- soptsestalledh domtesi, kråahpen, tjoelen j̄ih seksualiteeten bijre j̄ih guktie maahta j̄ijtse j̄ih mubpiej raasth vuesiehtidh j̄ih ååktedh
- goerehtidh j̄ih vuesiehtimmieh vedtedh guktie almetjh ovmesseie bieline veartenistie sinsitnien jieledem baajnehtieh

Jaabnan vuarjasjimmie

Jaabnan vuarjasjimmie edtja viehkiehtidh lieremem eevtjedh jñh maahtoem faagesne evtiedidh. Learohkh maahtoem seabradahkefaagesne vuesiehtieh jñh evtiedieh 1. jñh 2. daltesisnie gosse goerehtieh jñh onterdieh seabradahkefaageles teemaj bijjeli, jñh ussjededtieh guktie daah teemah maehtieh gárrestahkesne árrodh. Dah maahtoem vuesiehtieh jñh evtiedieh gosse vielie daajroem ohtsedieh jñh dáárehtieh sijjeh maehtieh daajroem veedtjedh joekehtslaakan. Learohkh aaj maahtoem vuesiehtieh jñh evtiedieh gosse dáárehtieh jñh jñjtjemse jñh mubpieh vuejnieh goh bielie aktede gellielaaketje ektievoeteste, jñh gosse dáárehtieh mij sæjhta jiehtedh meatan árrodh jñh baajnehtidh. Learohkh digitaale dírregh nuhtjeh juktie maahtoem jñh aktem aelkije vuarjasjimmiefaamoem vuesiehtidh jñh evtiedieh faagesne gosse naakenh dejstie nuepijste jñh haestiemijstie digitaale ektiedahkosne vuejnieh.

Lohkehtæjja edtja sjiehteladtedh guktie learohkh Leah meatan jñh lieremelastose sjiehteladtedh seabradahkefaagesne gosse baaja learohkh goerehtidh, soptsestalledh jñh onterdidh. Lohkehtæjja jñh learohke edtja learohki evtiedimmien bijre faagesne soptsestalledh. Learohkh edtjeh nuepiem áadtjodh pryövedh. Dan maahtoen mietie maam learohkh vuesiehtieh edtjeh nuepiem áadtjodh baakoeh biejedh disse maam dáároeh sijjeh haalvoeh, jñh maam buerebelaakan haalvoeh goh aarebi. Lohkehtæjja edtja bihkedidh dan guhkiebasse lieremen bijre jñh lierehtimmiem sjiehteladtedh guktie learohkh maehtieh bihkedimmiem nuhtjedh sijjen maahtoem seabradahkefaagesne evtiedidh tjetskehkevoeten jñh daajroelissiehtimmien tjírrh.

Maahtoelmie jñh vuarjasjimmie 4. daltese

Maahtoelmie 4. daltesen mænngan

Lierehtimmien ulmie lea learohke edtja maehtedh

- seabradahkefaageles gyhtjelassh goerehtidh jñh áehpiedehtedh, bievnesh ovmessie gaaltijnie ohtsedidh jñh vuarjasjidh man nuhteligs bievnesh Leah gyhtjelasside tjíelkestidh
- saemien voenges histovrijem jñh kultuvremojhtesh goerehtidh, jñh guktie almetjh veasoejin don baelien mestie kultuvremojhtesh Leah, jñh mijjen jieledevuekine daan biejjien viertiestedh
- kultuvre- jñh eatnemelaanth Nöörjesne buerkiestedh daan biejjien jñh soptsestalledh guktie geograafeles jñh histovrijes gaaltijh, aaj kaarthh jñh soptsesh, maehtieh daajroem vedtedh eatnemen bijre
- soptsestalledh man ávteste vigkieh sjædta skuvlebyjresisnie jñh voengesne, mubpiej mielh goltelidh jñh mubpiejgujmie laavenjostedh konstruktijve loetemh gaavnedh

- almetjereaktah j̄ih maanaj reaktah áehpiedehtedh, j̄ih ussjedadtedh man ávteste daah reaktah gáávnesieh
- ussjedadtedh man ávteste saemiej lea aalkoeáálmegestature Nöörjesne, j̄ih vihkeles væhtah saemien kultuvre- j̄ih seabradahkejjeliedisnie buerkiestidh ávtesne j̄ih daelie, joekoen j̄ijtse seabradahkesne
- goerehtidh j̄ih vuesiehtimmieh vedtedh sáemies bielide monnehke evtiedimmeste, aaj saemien aerpievuekien daajroe
- ektiedimmien bijjelen ussjedadtedh gaskem persovneles ekonomije j̄ih átnoe fiereguhten luvnie
- identiteeten, gellievoeten j̄ih ektievoeten bijre soptsestalledh j̄ih ussjedadtedh guktie maakta domtedh ij bielie árrodh ektievoeteste
- soptsestalledh, juekemen j̄ih vaarjelimien bijre bievniesijstie j̄ih mij sæjhata jiehtedh varjasjimmiefaamoem digitaale ektiedahkosne nuhtjedh
- soptsestalledh kráahpen raasti bijre, mij vædtsoesvoete j̄ih seksuelle daaresjimmieh, j̄ih gusnie maakta viehkiem áadtjodh jis vædtsoesvoetem j̄ih daaresjimmie dáájroe
- ussjedadtedh gieh faamoem utnieh, j̄ih mij demokratije lea, j̄ih raeriestimmieh evtiedidh guktie maakta meatan árrodh sjæjsjalimmieh baajnehtidh
- soptsestalledh sáemies vihkeles byögkeles institusjovni j̄ih giehtelimmiej bijre Nöörjesne j̄ih Saepmesne, j̄ih ussjedadtedh maam ulmide dah almetji j̄ieliedasse utnieh

Jaabnan varjasjimmie

Jaabnan varjasjimmie edtja viehkiehtidh lieremem eevtjedh j̄ih maahtoem faagesne evtiedidh. Learohkh maahtoem seabradahkefaagesne vuesiehtieh j̄ih evtiedieh 3. j̄ih 4. daltesisnie gosse oktegh j̄ih mubpiejgumie ektine goerehtieh j̄ih onterdieh seabradahkefaageles teemaj j̄ih ektiedimmiej bijre dej gaskem. Learohkh maahtoem vuesiehtieh j̄ih evtiedieh gosse seabradahkefaageles gyhtjelassh áehpiedehtieh j̄ih dej bijjeli soptsestellieh, j̄ih ussjededtieh magkerh bievnesh j̄ih daajroeh ovmessie gaaltijh maehtieh gyhtjelassi bijre vedtedh. Learohkh aaj maahtoem vuesiehtieh j̄ih evtiedieh gosse ovmessie perspektijvha vaeltieh, j̄ih vuejnieh guktie j̄ijtj̄h j̄ih mubpieh maehtieh baajnehtamme sj̄idtedh sinsitneste, seabradahkeste j̄ih eatnamistie, j̄ih sinsitniem, seabradahkem j̄ih eatnemem baajnehtidh. Dah aaj maahtoem vuesiehtieh j̄ih evtiedieh gosse digitaalelaakan laavenjostoeh j̄ih sáemies njoelkedassh j̄ih náármh persovnevaarjelæmman j̄ih digitaale ektiedahkose nuhtjeh.

Lohkehtæjja edtja sj̄iehteladtedh guktie learohkh leah meatan j̄ih lieremelastose sj̄iehteladtedh gosse baaja learohkh daajroem joekehtslaakan ohtsedidh, ovmessie perspektijvha vaeltedh j̄ih ussjedadtedh guktie daajroe sj̄ædta. Lohkehtæjja j̄ih learohkh edtjeh soptsestalledh learohki evtiedimmien bijre seabradahkefaagesne. Learohkh edtjeh nuepiem áadtjodh pryövedh.

Dan maahtoen mietie maam learohkh vuesiehtieh, edtjeh nuepiem åadtjodh baakoeh biejedh disse maam dååjroeh haalvoeh, jìh maam buerebelaakan haalvoeh goh aarebi. Lohkehtæjja edtja bihkedimmiem vedtedh dan guhkiebasse lieremen bijre jìh lierehtimmiem sjiehtedidh guktie learohkh maehtieh bihkedimmiem nuhtjedh sijjen maahtoem evtiedidh seabradahkefaagesne tjetskehkevoeten, daajroehtsemen jìh barkoen tjìrrh ektiedimmiejgumie faagesne.

Maahtoelmie jìh vuarjasjimmie 7. daltese

Maahtoelmie7. daltesen mænngan

Lierehtimmien ulmie lea learohke edtja maehtedh

- seabradahkefaageles goerehtimmiem tjìrrehtidh jìh illedahkide àehpiedehtedh viehkine sjiehteles digitaale dirregijstie
- sjyötehke saerniem àehpiedehtedh jìh ussjedadtedh joekehtsi bijjeli gaskem faaktah, mielh jìh kommersijelle d'jre medijeguvvesne
- viertiestidh guktie ovmesse gaaltijh, aaj soptsesh jìh kaarhth, maehtieh joekehts biëvnesh seamma teeman bijre vedtedh, jìh ussjedadtedh guktie gaaltijh maehtieh åtnasovvedh vihties vuajnoeh baajnehtidh jìh eevtjedh
- goerehtidh guktie almetjìh dejpeli jìliemassem reebliin, jìh soptsestalledh guktie vihkeles jarkelimmieh jieledevåaroemisnie jìh teknologijesne Leah demografijem, jieledehtsiehkìeh jìh åromemöönsterh baajnehtamme jìh baajnehtieh
- geograafeles åejvievæhtah ovmesse bieline veartenistie buerkiestidh, jìh ussjedadtedh guktie daah åejvievæhtah almetjidie baajnehtieh mah desnie årroeh
- ussjedadtedh man åvteste vigkìeh sjædta, jìh digkiedidh guktie fiereguhte jìh seabradahke maehtieh vigkìeh gietedidh
- ovmesse bielieh gellievoetine Nöörjesne jìh Saepmesne goerehtidh, jìh ussjedadtedh man åvteste almetjìh daarpesjìeh jìjtjemse årrodh jìh ektievoetese govlesovvedh
- digkiedidh man vihkeles seammavyörtegsvoete jìh mirrestalleme Leah demokratijese, jìh digkiedidh guktie maahta åvtelh-aarvoej, rasismen jìh sierredimmien vöoste barkedh
- almetje- jìh seammavyörtegsvoeten bijre soptsestalledh jìh viertiestidh guktie almetje- jìh aalkoeåålmegereaktah Leah gorresovveme jìh gorresuvvieh ovmesse laantine
- åejvievæhtah goerehtidh saemiej jìh nasjonaale unnebelåhkoej histovrijisnie Nöörjesne, jìh reaktah àehpiedehtedh mejtie saemieh jìh nasjonaale unnebelåhkoeh Nöörjesne utnieh daan biejjien
- ussjedadtedh guktie kommersijelle baajnehtimmie maahta effektem utnedh åtnose, persovneles ekonomijese jìh jìjtjegåvvan
- veartenevijries haestemem monnehke evtiedimmesne goerehtidh jìh àehpiedehtedh jìh mah konsekvensh dihte maahta utnedh, jìh

raeriestimmieh evtiedidh guktie maakta meatan årrodh haestemem vuastalidh jih guktie laavenjostoe laanti gaskem maakta viehkine årrodh

- meatanårromen bijjelen digitaale ektiedahkosne, jih digkiedidh mij sæjhta jiehtedh vuarjasjimmiefaamoem nuhtjedh, tjoevkesisnie vuajname njoelkedassijste, nåarmijste jih raastijste
- ussjedadtedh jeerehtsi bijjeli identiteetine, seksuelle vaaksjoehthimmesne jih tjoelevæhtine jih jijtsh jih mubpiej raasti bijre domtesi, kråahpen jih seksualiteeten bijre, jih digkiedidh maam maakta darjodh jis naaken raastide miedtele
- vihkeles heannadimmieh buerkiestidh mejstie mijjeh dam demokratijem åådtjeme maam mijjeh Nöörjesne jih Saepmesne utnebe daan biejjien, jih viertiestidh guktie aktegsalmetjh nuepiem utnieh sjæjsjalimmieh ovmesseie stuvremevuekine baajnehtidh
- vuesiehtimmieh vedtedh mij laakh, njoelkedassh jih nåarmh Leah, jih maam funksjovnde dah seabradahkesne utnieh, jih konsekvensi bijjeli ussjedadtedh gosse dejtie miedtele
- ussjedadtedh guktie gaavnedimmieh almetji gaskem Leah viehkiehtamme jarkelidh guktie almetjh Leah ussjedamme jih ovmesseie seabradahkh Leah organiseereme orreme

Jaabnan vuarjasjimmie

Jaabnan vuarjasjimmie edtja viehkiehtidh lieremem eevtjedh jih maahtoem faagesne evtiedidh. Learohkh maahtoem seabradahkefaagesne vuesiehtieh jih evtiedidh 5., 6. jih 7. daltesisnie gosse goerehtieh jih goerkesem vuesiehtieh ektiedimmijste histovrijen, geografijen jih seabradahkedaaajroen gaskem. Learohkh aaj maahtoem vuesiehtieh jih evtiedieh gosse seabradahkefaageles gyhtjelassh goerehtieh jih åehpiedehtieh, ussjededhtieh ovmesseie vaestiedassi bijjeli åvtetje aejkien, daaletje tijjen jih bætijen aejkien bijre, jih vuarjasjeh guktie ovmesseie gaaltijh maehtieh joekehts bievnesh vedtedh. Learohkh aaj maahtoem vuesiehtieh jih evtiedieh gosse jijtse jih mubpiej bijjelen ussjededhtieh goh bielie ovmesseie ektievoetijste, jih guktie dah maehtieh meatan årrodh seabradahkem baajnehtidh. Daah aaj maahtoem vuesiehtieh jih evtiedieh gosse digitaale dirregh nuhtjeh jih digitaale vuarjasjimmiefaamoem nuhtjeh gosse faagine berkieh.

Lohkehtæjja edtja sjiehteladtedh guktie learohkh Leah meatan jih lieremelastose sjiehteladtedh njaalmeldh, tjaaleldh, praktihkeles jih digitaale barkoenvuekiej tjirrh faagine. Lohkehtæjja jih learohke edtja soptsestalledh learohken evtiedimmien bijre seabradahkefaagesne. Learohkh edhtieh nuepiem åadtjodh pryövedh. Dan maahtoen mietie maam learohkh vuesiehtieh edhtieh nuepiem åadtjodh baakoeh biejedh disse maam dåajroeh haalvoeh jih maam buerebelaakan haalvoeh goh aarebi. Lohkehtæjja edtja bihkedidh dan guhkiebasse lieremen bijre jih lierehtimmiem sjiehteladtedh guktie learohkh maehtieh bihkedimmiem nuhtjedh sijjen maahtoem seabradahkefaagesne evtiedidh.

Maahtoeulmie jih vuarjasjimmie 10. daltese

Maahtoeulmie 10. daltesen mænngan

Lierehtimmien ulmie lea learohke edtja maehtedh

- seabradahkefaageles vuekieh jih digitaale vierhtieh jijtse goerehtimmine, gaavnoeh áehpiedehtedh viehkine digitaale dirregijstie jih digkiedidh man faamosne jih sjiehteles gaavnoeh leah
- vuarjasjih guktie ovmesse gaaltijh, aaj soptsesh jih kaarth, biévneshtedhtieh akten seabradahkefaageles teeman bijre jih ussjedadtedh guktie algoritmh, aktelaaketje gaaltijh jallh faatoes gaaltijh maehtieh mijjen goerkesem baajnehtidh
- digkiedidh guktie áehpiedehtemh ávtetje aejkeste, heannadimmijste jih dáehkijste leah almetji vuajnoeh jih dahkoeh baajnehtamme jih baajnehtieh
- goerehtidh guktie teknologije lea jarkelimmiefaktovrine orreme jih annje lea, jih digkiedidh dam baajnehtimmien teknologije lea aktegsalmetjidie, seabradahkese jih eatnamasse átneme jih átna
- ussjedadtedh guktie almetjh leah gymhpeme jih gæmhpoeminie jarkelimmiej ávteste seabradahkesne jih seamma tïjjen leah geograafeles tsiehkijste jih histovrijes konteeksteste baajnehtamme jih annje baajnehtamme sjidhtieh
- viertiestidh guktie politihkeles, geograafeles jih histovrijen tsiehkien jieledevuekieh, árromemöönsterh jih demografijem baajnehtieh ovmesse bieline veartenistie daan biejjien
- fáantoeh jih konsekvenshtielkestidh vihkeles histovrijes jih daaletje vigkijste jih ussjedadtedh mejtie jarkelimmieh sáemies eaktojste lin maahteme vigkide jarkelidh
- fáantoeh jih konsekvenshtielkestidh terrordahkojste jih áálmegebuvvemistie, goh holocaust, jih ussjedadtedh guktie ekstreeme vuajnoeh jih ekstreeme dahkoeh maehtieh heerresovvedh
- goerehtidh jih buerkiestidh guktie almetje- jih aalkoeáálmegereaktah jih jeatjah gaskenasjonaale latjkoeh jih laavenjostoe leah vihkeles nasjonaale politihkese, almetji jieliedasse jih mirrestallemasse jih seammavyörtegsvoetese
- daaroedehtemem saemijste jih nasjonaale unnebelåhkojste tïjelkestidh jih ovreaktam mejtie dah leah dáájreme, jih ussjedadtedh mah konsekvenshtate lea átneme jih átna indivijde- jih seabradahkedaltesasse
- ovmesse dimensjovnh buerkiestidh monnehke evtiedimmesne jih guktie dah sinsitniem baajnehtieh, ráajvarimmieh áehpiedehtedh monnehkábpoe seabradahken ávteste jih ráajvarimmide vuarjasjidh tjoevkesisnie aerpievuekien saemien jieliemijstie
- vuarjasjidh guktie barkoe, sïjsebaalhka jih átnoe maehtieh persovneles ekonomijem, jieledestandaardem jih jieledekvaliteetem baajnehtidh

- hedtiej jìh joekehtsvoeti bijjeli ussjedadtedh identiteetine, jieledevuekine, kultuvrevæhtine Saepmesne jìh Saepmien ålkolen, jìh nuepieh jìh haestemh digkiedidh gellievoetesne
- ussjedadtedh jìjtse digitaale gieji bijjeli jìh nuepien bijjelen giejide skubpedh jìh jìjtse jìh mubpiej reaktam vaarjelidh privaate jieliedasse, persovnevaarjelæmman jìh aalkoereaktese
- ussjedadtedh guktie identiteete, jìjtjeguvvie jìh jìjtse raasth evtiesuvvieh jìh haastasuvvieh ovmessie ektievoetine, jìh raeriestimmieh åehpiedehtedh guktie maahta baajnehtimmiem jìh ovvaajteles heannadimmieh gietedidh
- ussjedadtedh mah aktöörh mah faamoem seabradahkesne utnieh daan biejjien jìh guktie dah sijjen vuajnoeh tjìelkestieh
- ovmessie vâaromh digkiedidh digitaale ektiedahkose, jìh ussjedadtedh guktie digitale meatanårrome jìh ektiedahkoe hammoem jìh sisvegem seabrahkedigkiedimmesne baajnehtieh
- vihkeles laakh, njoelkedassh jìh nåarmh buerkiestidh jìh konsekvenside digkiedidh fierhten almetjasse jìh seabradahkese jis dejtie miedtele, åeniebasse jìh gukriebasse
- væhtah burkiestidh dejnie politihkeles systeemine jìh tryjjesvoeteseabradahkine Nöörjesne jìh Saepmesne jìh ussjedadtedh vihkeles haestemi bijjeli

Jaabnan vuarjasjimmie

Jaabnan vuarjasjimmie edtja viehkiehtidh lieremem eevtjedh jìh maahtoem faagesne evtiedidh. Learohkh maahtoem seabradahkefaagesne 8., 9. jìh 10. daltesisnie vuesiehtieh jìh evtiedieh gosse ektiedimmieh goerehtieh jìh tjìelkestieh histovrijes, geograafeles jìh seabradahkedaajroen aspekti gaskem faagesne. Learohkh maahtoem vuesiehtieh jìh evtiedieh gosse seabradahkefaageles vuekieh nuhtjeh ovmessie vaestiedassh goerehtidh jìh vuarjasjidh gyhtjelassine mah leah åvtetjen aejkien, daaletje aejkien jìh bætijen aejkien bijre. Learohkh aaj maahtoem vuesiehtieh jìh evtiedieh gosse jìjtsh jìh mubpiej bijjeli ussjededtieh goh bielie seabradahkeste, jìh guktie dah maehtieh jìjtsh jìh mubpiej jielestem baajnehtidh daan biejjien jìh bætijen aejkien. Dah aaj maahtoem vuesiehtieh jìh evtiedieh gosse digitaalelaaken laavenjostoeh, persovnevaarjelimmien jìh aalkoereaktan njoelkedassh demtieh jìh nuhtjeh, jìh digitaale vuarjasjimmiefaamoem vuesiehtieh.

Lohkehtæjja edtja sjiehteladtedh guktie learohkh leah meatan jìh lieremelastose skreejrehtidh viehkine njaalmeldh, tjaaleldh jìh digitaale barkoievuekiej tjìrrh seabradahkefaagine. Lohkehtæjja jìh learohkh edtjeh soptsestalledh learohki evtiedimmien bijre seabradahkefaagesne. Learohkh edtjeh nuepiem åadtjodh pryövedh. Dan maahtoem mietie maam learohkh vuesiehtieh, edtjeh nuepiem åadtjodh baakoeh biejedh disse maam dååjroeh sijjeh haalvoeh, jìh jìjtsh faageles evtiedimmien bijjeli ussjedadtedh. Lohkehtæjja edtja bihkedidh dan gukriebasse lieremen bijre jìh lierehtimmiem sjiehteladtedh guktie learohkh maehtieh bihkedassem nuhtjedh sov maahtoem seabradahkefaagesne evtiedidh.

Galhkuvevuorjasjimmie

Galhkuvevuorjasjimmie edtja dam tjåenghkies maahtoem vuesiehtidh maam learohke seabradahkefaagesne åtna gosse lierehtimmiem galhcoe 10. daltesen mænngan. Lohkehtæjja edtja soejkesjidh jïh sjiehteladtedh guktie learohkh åadtjoeh sijjen maahtoem vuesiehtidh joekehtslaakan, mesnie goerkese, ussjedadteme jïh læjhtehks ussjedimmie, ovmessie ektiedimmie. Lohkehtæjja edtja karakterem seabradahkefaagese biejedh dan maahtoen mietie maam learohke vuesiehtamme gosse learohke dovne daajroeh jïh tjehpiesvoeth nuhtjeme.

Vuarjasjimmieöörnege

Galhkuvevuorjasjimmie

10. trinn: Eleven skal ha én standpunktkarakter.

Eksamene learoehkidie

10. trinn: Eleven kan trekkes ut til muntlig eksamen med forberedelsedel. Muntlig eksamen blir utarbeidet og sensurert lokalt.

Eksamene privatistide

10. trinn: Se gjeldende ordning for grunnskoleopplæring for voksne.